

Obrazloženje Odluke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu od 15. travnja 2008. o korištenju starijih hrvatskih novina

Odluka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu o korištenju starijih hrvatskih novina u NSK donesena je 15. travnja 2008., a podržalo ju je Stručno vijeće Knjižnice na sjednici od 21. travnja 2008. Odluka se temelji na Zakonu o knjižnicama, Statutu Nacionalne i sveučilišne knjižnice i Pravilniku o uvjetima korištenja knjižnične građe i usluga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. S Odlukom je poznato Upravno vijeće NSK na sjednici održanoj 30. travnja 2008. Isključivi je cilj Odluke zaštita i očuvanje nacionalnoga novinskoga fonda NSK i pohrana na mediju koji će građu učiniti dostupnijom za korištenje. NSK obavlja zadaću pomnog prikupljanja, izgradnje i organizacije hrvatske nacionalne zbirke knjižnične građe te posebno skrbi o njezinoj dugoročnoj zaštiti uz osiguranje trajne dostupnosti.

Odluka Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu od 15. travnja 2008. o korištenju starijih hrvatskih novina pravno je utemeljena na više pravnih izvora i to na: Zakonu o knjižnicama, Pravilniku o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj, Statutu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (2005.), Pravilniku o uvjetima i načinu korištenja građe i usluga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (2003.).

Prema čl. 6. Zakona o knjižnicama knjižnična djelatnost osobito obuhvaća stručnu obradbu, čuvanje i zaštitu knjižnične građe, te provođenje mjere zaštite knjižnične građe koja je kulturno dobro, a u čl. 15. istog zakona određeno je da Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, kao središte hrvatskoga knjižničnog sustava, ima obvezu čuvati i obnavljati knjižničnu građu u skladu s međunarodnim programom.

Statut Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (čl. 6.), kao i Pravilnik o uvjetima i načinu korištenja građe i usluga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (čl. I.) određuju da je bitna funkcija Knjižnice očuvanje i obnova knjižnične građe u sklopu međunarodnog programa Preservation and Conservation (PAC).

Sukladno odredbi članka 45. Zakona o knjižnicama, knjižnice su dužne poduzimati mjere za zaštitu i čuvanje knjižnične građe prema pravilniku o zaštiti knjižnične građe, što ga na prijedlog Hrvatskoga knjižničnog vijeća donosi ministar kulture.

Jedinstveni i rijetki primjerci knjiga, zbirke knjiga, novina, rukopisa i drugu knjižničnu građu koja ima obilježja kulturnog dobra, odnosno koja je od posebnog značenja ili vrijednosti, pod posebnom su zaštitom propisa o zaštiti kulturnih dobara te se ta građa može koristiti samo pod posebnim uvjetima, a koje uvjete propisuje NSK svojim Pravilnikom o uvjetima i načinu korištenja građe i usluga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

Zakonom o knjižnicama (čl. 51.) određena je novčana kazna za prekršaj koji počini Knjižnica ukoliko ne poduzme potrebne mjere za zaštitu knjižnične građe.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, sukladno Pravilniku o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj (čl. 18.) obvezna je poticati i sudjelovati u zaštiti knjižne građe koja ima svojstvo kulturnog dobra ili raritetnog primjerka te stoga Knjižnica predlaže i provodi primarnu i preventivnu zaštitu navedene građe na području svoje matičnosti.

U ostvarivanju svojih funkcija kao nacionalne knjižnice Republike Hrvatske i središnje knjižnice Sveučilišta u Zagrebu, NSK mora ispuniti sljedeće zadaće: prikupljanje, obradu, pohranu, čuvanje, trajnu zaštitu i osiguravanje dostupnosti ukupnog fonda nacionalne zbirke Croatica. Croatica obuhvaća rukopise, tiskanu, elektroničku i ostalu knjižničku građu, sukladno Statutu NSK (čl. 6.).

Sukladno članku I. Pravilnika o uvjetima i načinu korištenja građe i usluga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, Knjižnica daje mišljenje koja knjižnična građa ima svojstvo kulturnog dobra te provodi i promiče preventivne mjere zaštite i konzervacije te građe.

Nadalje, nizom odredbi navedenog Pravilnika, točno je određeno na koji se način može koristiti pojedina građa (čl. 7.) i u kojim se slučajevima može izuzeti od korištenja pojedina građa (čl. 9.) te kada se može ograničiti korištenje građe na samo određenim medijima (čl. 7. točka 11).

Nacionalna i sveučilišna knjižnica je, dakle, donijela Odluku koja je sukladna pozitivnim zakonskim propisima.

Stare hrvatske novine pokretno su kulturno dobro nacionalnog značaja. Njihovo čuvanje zahtjeva osobitu skrb cjelokupnog društva. Od cjelokupnog knjižničnoga fonda novine su posebno podložne habanju i propadanju. Zbog učestaloga korištenja starijih hrvatskih novina, koje se čuvaju u NSK, one su trenutačno u lošem stanju i da bi se taj dio fonda zaštitio i sačuvao potrebno ga je restaurirati poznatim, suvremenim restauratorskim tehnikama, a korisnicima Knjižnice omogućiti korištenje mikrofilmskih kopija. Mikrofilmiranje je učinkovit oblik zaštite starih novina, koji u pravilu koristi većina europskih nacionalnih knjižnica.

Nakon što je donesena spomenuta Odluka, u NSK je intenzivirana izradba mikrofilmskih kopija novina. Digitalizacija slijedi po mikrofilmiranju i znatno će doprinijeti dostupnosti ove građe. Dosadašnja dinamika mikrofilmiranja starih hrvatskih novina bila je neodgovarajuća i nedostatna, obzirom na količinu i napose stupanj oštećenja te građe. Pojačanom mikrofilmizacijom ubrzano se stvaraju pretpostavke sprječavanja daljnjeg uništavanja arhivskih primjeraka starih hrvatskih novina u NSK, a s druge strane, fondovi Knjižnice se čine dostupnijima. Ubuduće arhivski primjerci novina bit će dostupni na uvid samo istraživačima povijesti tiskarstva, tiskarskih tehnika, materijala, itd.

Najvažnija činjenica u radu Knjižnice su njezini korisnici. Stoga je važno istaći da su svi sadržaji koji se nalaze u hrvatskoj periodici dostupni kako znanstvenicima, tako i svim ostalim korisnicima NSK. Svaki korisnik periodike u NSK, najduže u roku od nekoliko dana, može dobiti mikrofilmiranu građu koju je tražio te s punom odgovornošću naglašavamo da niti jedan korisnik knjižnične građe nije onemogućen u korištenju knjižničnog fonda. Jedina je istina da se do dijela građe može doći uz minimalno čekanje, a svaki korisnik NSK može pregledavati novine objavljene do 1950. godine na dva načina:

1) koristeći već postojeću zaštitnu kopiju na mikrofilmu ili laminirane stare novine

2) ukoliko takva kopija još ne postoji, može zatražiti izradu mikrofilmske ili digitalne kopije zaštićene građe po propisanim pravilima, što dobije u roku nekoliko dana.

Stoga je važno naglasiti da NSK na bilo koji način ne priječi znanstvena istraživanja - činjenica je da se rad hrvatskih znanstvenih istraživača trajno odvija uz podršku ove Knjižnice. Odluka je odraz zadaće NSK da štiti baštinu i bude oslonac znanstvenoistraživačkom radu sada, ali i u budućnosti, a bez čuvanja i zaštite fonda to nije moguće. Odluka nije donesena zbog toga da bi se znanstveni rad omeo (iako smo svjesni istraživačima zadanih rokova) nego da bi se, s obzirom na oštećenost ovog dijela fonda, mogao u budućnosti uopće i odvijati.

Kao i u svim drugim europskim nacionalnim knjižnicama i korisnici starih hrvatskih novina u NSK to će ubuduće moći činiti koristeći postojeće mikrofilmske kopije hrvatskih novina. U tu je svrhu

čitaonica periodike opremljena odgovarajućom opremom (4 mikrofilmska čitača, od toga 2 s pisačem) a pri korištenju opreme djelatnici Čitaonice pružaju korisnicima svu potrebnu pomoć.

Na mrežnim stranicama Knjižnice nalazi se popis naslova hrvatskih novina (14. listopada 2008.: 96 naslova) za koje su izrađene mikrofilmske kopije - popis se nadopunjava mjesečno, odnosno u skladu s pristizanjem novih mikrofilmskih kopija u Čitaonicu, o čemu se zainteresirani istraživači i individualno obavještavaju.

Korisnici također mogu koristiti starije naslove mnogobrojnih već laminiranih novina. Korisnicima su dani na uvid i popisi hrvatskih novina koje su dostupne u fondu drugih knjižnica - npr. u Knjižnici Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Gradskoj knjižnici u Zagrebu i Knjižnici Hrvatskoga državnog arhiva.

Provedena je analiza korištenja hrvatskih novina od godine 2008., vodi se dnevna statistika naslova koji se traže za korištenje, tako da su učestalost korisničkih zahtjeva i stanje građe osnovni elementi za određivanje redoslijeda kojim će se pristupiti izradi mikrofilmova. U NSK čini se zaista sve da bi se uz postojeću opremu, broj stručnih djelatnika i uz redovne radne zadaće, koliko god je to moguće pojačao i ubrzao rad na mikrofilmiranju ovoga dijela fonda. Uz opremu koja se nalazi u čitaonici periodike, veliki je napor načinjen da se nabavi suvremena oprema potrebna za snimanje građe.

NSK je u zadnje vrijeme dobila značajniju financijsku pomoć i podršku nadležnih ministarstava RH, Ministarstva znanosti obrazovanja i športa i Ministarstva kulture. Zahvaljujući izvanredno odobrenim financijskim sredstvima omogućena je nabava suvremene opreme koja će ubrzati rad na izradbi oblika građe dostupnih za korištenje, a bez oštećivanja tiskanoga primjerka.

Danas ne možemo odustati od zaštite hrvatske kulturne baštine samo zato jer su se korisnici u prošlosti naučili na nedopustivu praksu da na korištenje dobivaju arhivske primjerke starih hrvatskih novina, ili pak ulaziti u odgovornost negdašnjih uprava NSK koje nisu već davno prije prišle sustavnom mikrofilmiranju starijih hrvatskih novina, tj. odgovoriti zašto se ovo pitanje nije već ranije kvalitetnije i učinkovitije rješavalo.

Stare hrvatske novine moraju se zaštititi kao pokretno kulturno dobro. Ne zaboravimo pri tome da se često radi o jedinim sačuvanim primjercima novina. Ne sačuvamo li ih pojedini naslovi doslovno će propasti i više ih nikada neće biti moguće niti rekonstruirati niti zaštititi. Zbog toga bi ovu Odluku trebalo promotriti ne samo s aspekta tekućega znanstvenoistraživačkog rada, nego i u svjetlu budućih znanstvenih istraživanja - trebamo biti svjesni, u svakom trenutku, da će i budući znanstveni istraživači, za pedeset, sto ili više godina, željeti istraživati stare hrvatske novine ali njih. ako ih sada ne zaštitimo, više neće biti.

Još jednom ističemo da od 2008. godine NSK, uz značajnu podršku Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa i Ministarstva kulture, čini veliki napor da se kompletira postojeća oprema potrebna za snimanje građe te očekujemo da će ona ubrzati rad na izradbi oblika građe dostupnih za korištenje, a bez oštećivanja arhivskog primjerka starije hrvatske periodike.

I da zaključim cilj navedene Odluke nije zapriječiti znanstvena istraživanja, već osigurati korištenje građe sukladno zakonu koji i korisnici moraju poštivati sa sviješću da svoje primarne interese zadovoljavaju vodeći računa o tome da su jedni u nizu istraživača koji će se, istom građom kao kulturnim dobrom, koristiti u budućnosti. Osim toga, cilj navedene Odluke je i trajna zaštita građe koja ima svojstvo kulturnog dobra.

U Zagrebu, 15. listopada 2008.

 GLAVNI RAVNATELJ

Prof. dr. sc. Tihomil Maštrović

Prilozi: Mišljenja voditelja odgovarajućih službi u NSK:

1. Sandra Đurica, dipl. iur., Pravna služba NSK
2. Mr. sc. Jelica Leščić, voditeljica Odsjeka u središnjoj službi Čitaonica
3. Jasenka Zajec, voditeljica Odsjeka u središnjoj službi za obradu serijskih publikacija
4. Mr. sc. Dragica Krstić, voditeljica Odjela u službi za zaštitu i pohranu